УДК 330.341

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/5-84-4>

Васіна А. Ю.

Західноукраїнський національний університет

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТРУКТУРНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Окреслено роль соціального капіталу у формуванні інституціональних умов структурної модернізації національної економіки. Виокремлено причини, що зумовлюють необхідність акцентування уваги на розвитку соціального капіталу як рушійної сили структурної модернізації національної економіки. Обґрунтовано теоретичні основи впливу соціального капіталу на формування інституціонального середовища структурування економіки, оцінки прояву його складників у контексті аналізу тенденцій структурних трансформацій. Ідентифіковано завдання, що можуть бути ефективно вирішені за умови розвитку соціального капіталу в рамках інституціонального забезпечення вдосконалення структури національної економіки. Визначено складники соціального капіталу, які доцільно враховувати під час оцінки його впливу на структурування економіки, та здійснено аналіз їх прояву. Наведено пропозиції щодо активізації соціального капіталу в напрямі вирішення структурних проблем національної економіки.

Ключові слова: соціальний капітал, структурна модернізація, національна економіка, взаємодія, інститут довіри.

Постановка проблеми. Посилення нестабільності, вразливості, ризикованості сучасних національних і глобальної економік в умовах поглиблення невизначеності, суперечливості динамічних трансформацій середовища їх функціонування спонукає до пошуку ефективних підходів формування нових рушійних імпульсів і механізмів довгострокового стабільного розвитку економічних систем, реальних джерел прогресу. Очевидна необхідність реконструкції світу у напрямі створення сприятливого середовища життя людини висуває на передній план завдання докорінного перегляду базових засад забезпечення ефективної економіки, спроможної адаптивно реагувати на суспільні виклики і запити. Вирішення цього завдання знаходиться у площині окреслення цілей економічних трансформацій та ресурсного забезпечення їх досягнення через консолідацію зусиль усіх складників суспільної системи на новій ціннісній основі, яка б закріпила пріоритет соціальної спрямованості економіки, створення можливостей самореалізації людини, сталого поступу, взаємоповаги та консенсусу.

Для економіки України, яка знаходиться у тривалій структурній кризі і неспроможна забезпечити економічний базис динамічного суспільного поступу та національної безпеки, важливим є залучення й інтеграція всього комплексу зусиль і ресурсів у напрямі здійснення структурного прориву та закріплення інституціонального підґрунтя вироблення й реалізації структурної політики, зорієнтованої на досягнення цілей інклюзивного сталого розвитку.

У формуванні інституціональних передумов взаємобалансування економіки й соціальної сфери, інституціональних інновацій залучення каталізаторів соціально орієнтованої структурізації економічної системи важлива роль належить соціальному капіталу – інклюзивному соціальному інституту, який формує ціннісні коди економічного розвитку, детермінанти визначення цілей економічних перетворень та їх досягнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й методологічні аспекти залучення соціального капіталу в процеси розвитку соціально-економічних систем різних рівнів та формування й прояву його складників знайшли відображення в наукових працях Б. Буркинського, В. Геєця, В. Горячук, О. Грішньої, О. Дем'янюк, Т. Заяць,

Дж. Коулмена, І. Кочуми, Ф. Фукуями, Е. Лібанової, Т. Шаповалової, Ю. Пилипенка та ін. Попри наявність значного наукового доробку в аспекті дослідження соціального капіталу питання вироблення дієвих механізмів його формування й залучення для реалізації цілей структурної модернізації національної економіки в контексті врахування сучасних суспільних викликів та трендів глобалізованого економічного простору набуває особливої значимості й потребує ґрунтовних наукових розвідок.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розкриття специфіки прояву та визначення концептуальних засад розвитку соціального капіталу як важливої детермінанти структурної модернізації національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Національна економіка є складною системою, структурування якої відбувається під впливом значної кількості елементів інституційного середовища, дослідження котрих закладає підґрунтя вироблення обґрунтованої економічної політики. Динамічність і перманентність структурних трансформацій, з одного боку, мінливість та складність інституційного середовища функціонування і розвитку національної економіки – з іншого, актуалізують необхідність узгодження цільової спрямованості структурних перетворень й інституційного забезпечення цього процесу [1, с. 145]. Структурна модернізація економіки детермінується численними формальними й неформальними інститутами, які у взаємодії, взаємодоповненні, перманентній трансформації формують інституціональну матрицю підпорядкування економічних процесів суспільно-політичним цілям. Тому в умовах динамічних трансформацій, коли старі підходи вже не спрацювують, а нові тільки виробляються, важливою є активізація прояву тих інститутів, які є джерелом прогресивних економічних змін. У цьому зв'язку особливої актуальності набувають настанови Д. Норта щодо доцільності дослідження глибинних джерел тих сил, які спонукають людей створювати притаманні їм структури, а також доповнення опису соціальних змін спробами пошуку фундаментальних сил, що визначають процес змін [2, с. 27]. Це знаходить підтвердження в позиції науковців [3, с. 67] стосовно неможливості розгляду економіки як самостійної сфери, що функціонує за своїми особливими зако-

нами, відокремленої від інших сфер життя суспільства. Упродовж усього періоду незалежності України значимість такого підходу детермінується недостатньою узгодженістю соціальної, економічної й структурної політики, поглибленням системної кризи.

Необхідність акцентування уваги на розвитку соціального капіталу як рушійної сили структурної модернізації національної економіки диктується цілою низкою причин, серед яких слід виокремити:

- посилення конкуренції за ресурси та постійний пошук нових способів їх залучення й ефективного інтегрованого використання;

- зацікавленість учасників економічних відносин у закладенні глибинних базових основ економічних змін, які б підсилювалися дієвими стимулами, ціннісними орієнтирами, переважаючими переконаннями, що поділяються економічними агентами, громадськістю та інституціями публічної влади;

- зростання взаємозалежності сфер суспільної життєдіяльності, економічних агентів, елементів структури економіки;

- посилення ролі знань у формуванні суспільної свідомості і зниження на цій основі невизначеності та підвищення ефективності взаємодії учасників економічних відносин, переосмислення можливостей та прагнення до закріплення бажаних траєкторій розвитку в нових умовах;

- поглиблення соціальної напруги в суспільстві, загострення проблеми соціальної диференціації та розширення можливостей підвищення добробуту суспільства;

- трансформацію моделей економічного зростання й сталого розвитку в модель інклюзивного розвитку, яка зорієнтована на високі та стабільні темпи економічного та соціального розвитку, високий рівень добробуту членів суспільства та територій незалежно від факторів, які формують ідентичність, що забезпечує зниження розшарування населення [4, с. 73].

Сутнісна природа соціального капіталу полягає у формуванні передумов налагодження взаємовідносин елементів суспільної системи й інституціонального середовища інтеграції їхніх зусиль у напрямі досягнення спільних цілей та реалізації взаємоузгоджених інтересів, що має визначальне значення для окреслення пріоритетів та механізмів структурного оновлення економіки.

Складність соціального капіталу зумовила широкий спектр підходів до розкриття його сутності в науковій літературі. Серед таких підходів можна виокремити його розгляд як: потенціалу взаємодовіри й взаємодопомоги, який цілеспрямовано формується у процесі міжособистісних відносин [5]; сформованих неформальних норм, що сприяють співробітництву між двома і більше індивідуумами [6]; сукупності соціальних мереж, соціальних норм, довіри, які є передумовами координації й кооперації з метою об'єднання зусиль для одержання взаємної вигоди [7]; сил, які збільшують потенціал економічного розвитку суспільства шляхом створення й підтримання соціальних зв'язків та моделей соціальних організацій [8]; здатності індивідуумів розпоряджатися обмеженими ресурсами на основі свого членства в певній соціальній мережі або більш ширшій соціальній структурі; результату включення людини в соціальну структуру [9]; сукупності ресурсів, реальних і потенційних, що нагромаджуються у індивіда або групи завдяки наявності стійкої мережі інституціоналізованих відносин [10].

Багатоаспектність прояву та зростання значимості соціального капіталу у проведенні економічних перетворень зумовлює доцільність урахування під час вироблення механізмів його залучення до вирішення завдань структурного оновлення економіки як положень сучасних економічних теорій, так і сформованих трендів економічних трансформацій на наднаціональному, національному та локальному рівнях.

З огляду на витоки формування соціального капіталу, які значною мірою визначаються рівнем й інституціональним забезпеченням суспільного розвитку, теоретичне підґрунтя його впливу на структурне оновлення економіки варто розглядати через призму положень еволюційної економічної та інституціональної теорій.

Для окреслення концептуальних основ активізації чинників позитивних структурних трансформацій доцільним є врахування положень еволюційної економічної теорії, що спрямовані на: розкриття причинно-наслідкових зв'язків й залежностей у розвитку соціально-економічних систем; ідентифікацію чинників їх динамічних перетворень, зростання й удосконалення; простежування взаємозв'язку сучасних тенденцій структурування економіки з умовами її функціонування в попередні періоди та окреслення впливу сучасних умов структурних змін на їх майбутню траєкторію; визначення суперечностей та диспропорцій структури економічних систем різних рівнів; розуміння взаємозв'язку еволюційних структурних трансформацій і можливостей структурного прориву та виходу на новий щабель соціально-економічного розвитку.

Обґрунтування через призму еволюційної економічної теорії залежності напрямів та темпів структурування економіки від взаємозв'язку і взаємодії її елементів та ролі соціального капіталу у наданні конструктивності цим процесам закладає теоретичне підґрунтя запровадження дієвих підходів до вирішення назрілих структурних проблем на системній основі. У цьому контексті еволюційний метод виступає інструментом дослідження зв'язків і відносин як базових детермінант прояву впливу соціального капіталу на структурні пропорції економіки, спрямованість її розвитку, забезпечення ефективного залучення і використання ресурсів.

Базуючись на діалектичній логіці, еволюційний метод розкриває можливості проникнення в глибинну сутність соціально-економічних процесів [11, с. 54], виявлення особливостей прояву складних для оцінки чинників, яким є й соціальний капітал.

Для розуміння взаємозумовленості процесів формування соціального капіталу на різних рівнях економічної системи, вироблення механізмів активізації його розвитку в контексті комплексного вирішення структурних проблем доцільним є їх розгляд із використанням обґрунтованих еволюційної теорії взаємозв'язку й взаємодії макро- і мікроекономіки і формування на цих методологічних засадах структурної політики.

Соціальний капітал має ціннісно-орієнтовну, світоглядну природу й залежить від рівня розвитку людського капіталу, а тому акценти економічної еволюційної теорії на відповідній ролі людини та значимості усвідомлення громадськістю ідей та завдань економічної політики для забезпечення ефективної реалізації останньої становлять теоретико-методологічний базис структурної модернізації економіки з орієнтацією на досягнення назрілих суспільно-політичних і соціальних цілей.

Взаємозв'язок структурної модернізації економіки й розвитку соціального капіталу простежується через теорію людського розвитку, яка, з одного боку, вказує на визначальну роль людини у формуванні соціальної взаємодії, пріоритетів структурної модернізації економіки, а з іншого – демонструє залежність розвитку людського капіталу та соціального потенціалу від становлення прогресивної, соціально і знаннєво-орієнтованої структури національної економічної системи.

Закладенню обґрунтованих підходів до вироблення структурної політики з урахуванням можливих впливів соціального капіталу сприяють положення інституціональних теорій. Соціальний капітал є складним інститутом, що інтегровано охоплює соціальні норми, звичаї, цінності, традиції, довіру і на цій основі формує умови взаємодії учасників економічних відносин, надаючи імпульс структуруванню економіки. Як складовий елемент інституціонального середовища структурної модернізації економіки соціальний капітал слід розглядати через призму прояву його позитивних характеристик з урахуванням положень базових інституціональних теорій: теорії трансакційних витрат; теорії контрактів; теорії суспільного вибору. Так, теорія трансакційних витрат, виокремивши такі рамкові умови прийняття рішень економічними агентами, як трансакційні витрати, пов'язані з обсягами ресурсів і зусиллями для укладання й ефективного реалізації угод, окреслила поле можливого позитивного прояву впливу соціального капіталу щодо отримання ними низки переваг. Такі переваги забезпечуються соціальними взаємовідносинами, що уособлюють соціальний капітал [12, с. 27], і формують сприятливі передумови для здійснення економічної діяльності на основі ефективного використання різних видів ресурсів, а отже, здійснення структурного оновлення економіки виходячи із збалансування суспільних запитів та інтересів економічних агентів.

Значимість соціального капіталу для вироблення моделі економічної поведінки з використанням потенціалу договірних відносин підтверджують положення теорії контрактів. Реалізація цілей структурної політики на всіх рівнях економічної системи передбачає налагодження взаємодії між суб'єктами економічних відносин на контрактній (договірній) основі. Забезпечення ефективності довірливої взаємодії, зорієнтованої на взаємне задоволення інтересів через дотримання зобов'язань, базується на таких складниках соціального капіталу, як відповідальність, довіра, репутація, які, відхиляючи опортуністичну поведінку, закладають стабільне підґрунтя позитивних трендів економічних структурних перетворень.

Взаємозумовленість процесів соціального й економічного розвитку, залежність напрямів і темпів структурних трансформацій економіки від рівня узгодженості соціальної й економічної ефективності, складність і специфіка вироблення механізмів спрямування структурування економічної системи на вирішення завдань суспільного розвитку знаходять пояснення в положеннях теорії суспільного вибору, яка, акцентуючи увагу на питаннях вироблення підходів до справедливого й узгодженого прийняття рішень у рамках розв'язання суспільних проблем, лобювання суспільних інтересів під час вироблення політики владними інституціями, важливості розвитку суспільної свідомості для інтеграції зусиль, підтверджує значимість соціального капіталу у формуванні інституціональних основ ефективних

структурних перетворень економіки. З урахуванням цього соціальний капітал як базовий інститут слід розглядати у двох взаємопов'язаних аспектах: 1) вплив соціального капіталу на структурні пропорції економіки; 2) розвиток соціального капіталу як пріоритету структурної модернізації національної економічної системи.

Наведені положення становлять теоретичний базис установаження причинно-наслідкових залежностей під час діагностики структурних чинників, окреслення аспектів впливу соціального капіталу на формування інституціонального середовища структурування економіки, виокремлення й оцінки прояву його складників у контексті аналізу тенденцій структурних трансформацій, вироблення механізмів розвитку в рамках реалізації структурної політики.

Сутнісні характеристики соціального капіталу дають підстави для ідентифікації завдань, що можуть бути ефективно вирішені за умови його розвитку в рамках інституціонального забезпечення вдосконалення структури національної економіки. Серед таких завдань можна виокремити:

- узгодження і зближення інтересів суспільства, владних інституцій, суб'єктів підприємництва, досягнення згоди стосовно цілей розвитку економіки та її структурних характеристик;
- переведення на якісно новий рівень відносин між суб'єктами реалізації структурної політики на основі розвитку партнерської взаємодії;
- забезпечення синтезу ініціативних підходів, що пропонуються учасниками економічних відносин у процесі вироблення механізмів реалізації структурної політики;
- проведення наскрізної структурної політики, яка б знаходила підтримку на всіх рівнях управління та підприємницьких структур;
- формування нової соціальної площини відносин, яка б в умовах глобальних соціальних трансформацій і кризових явищ спонукала до вирішення структурних проблем економіки в контексті захисту національних інтересів;
- оптимальне поєднання механізмів вертикального та горизонтального управління структурними перетвореннями;
- формування сприятливого підприємницького середовища, в якому бізнесові структури створюють інфраструктуру вирішення своїх проблем і лобювання інтересів на засадах кооперації та партнерства;
- вироблення ефективних моделей ресурсного забезпечення реалізації цілей структурної політики, з огляду на те, що соціальний капітал дає змогу найбільш ефективно використовувати інші види капіталу [13, с. 149];
- формування середнього класу як основного носія соціального капіталу.

Попри поступове формування у суспільній свідомості розуміння зростаючої ролі у забезпеченні прогресивних економічних і соціальних перетворень соціального капіталу питання оцінки його розвитку й діагностики впливу залишається ще недостатньо розробленим у теоретичному та методологічному плані. Через охоплення ціннісних характеристик соціальний капітал не піддається однозначному виміру й оцінці. За відсутності єдиних підходів до оцінки соціального капіталу [14, с. 7–11] під час дослідження його впливу на структурні пропорції доцільно брати до уваги такі два взаємозумовлені складники, як довіра і налагодження взаємодії між суб'єктами економічних відносин у рамках партнерських мереж.

Для формування сприятливого інституціонального середовища стратегічно спрямованих динамічних структурних трансформацій національної економіки важливим є розвиток інституту довіри в рамках якомога ширшого спектру відносин: між органами влади і бізнесом; між самими бізнесовими інституціями; між бізнесом і споживачами товарів та послуг; між органами влади різних рівнів.

Загострення кризових явищ глобального масштабу, пошук варіантів вироблення посткоронавірусної програми реконструкції світу, поглиблення внутрішньої системної кризи в Україні свідчать про необхідність посилення ролі держави у заданні тону таких відносин, гарантуванні таких базових умов довіри, як чесність, відкритість, прозорість, ефективні комунікації. Рівень довіри до державних інститутів в Україні набуває вирішального значення для прориву в суспільному розвитку загалом і підпорядкуванню цьому процесу структурних перетворень економіки зокрема. Однак криза довіри до влади, яка останні роки стрімко поглиблюється, є великою, на жаль, ігнорованою перепоною залучення економічного потенціалу до розв'язання структурних проблем, що становлять загрозу національній безпеці. Так, результати соціологічного дослідження Центру Разумкова, проведеного у липні 2020 р., показали, що державному апарату (чиновникам) не довіряють 77,8% громадян, Верховній Раді України – 75,1%, уряду України – 72,0%, Президенту України – 49,0% [15], тоді як у листопаді 2019 р. дані показники відповідно становили 68,5%; 44,7%; 43,8%; 24,8% [16].

Передумови формування довіри до держави, а отже, її спроможність розвивати соціальний капітал, залучати потенціал й інтегрувати зусилля економічних агентів із метою структурного оновлення національної економіки, демонструють світові індикатори якості державного управління (Worldwide Governance Indicators) Світового банку.

Розрахунки Світовим банком індикаторів управління для України засвідчили низький рівень якості державного управління протягом останніх десяти років. Так, під час оцінки управління впродовж 2009–2019 рр. за шкалою від -2,5 до

+2,5 значення індикаторів знаходилися в межах від -2,02 до +0,06. Якщо для оцінки брати індекс зі шкалою від 0 до 100, то за результатами досліджень Світового банку впродовж 2009–2019 рр. в Україні значення індикаторів державного управління коливалися в діапазоні 50,24–5,71 рейтингової шкали (табл. 1) [17]. Це свідчить про те, що функціонування державних інститутів скоріше тяжіє до бар'єрів, аніж створення прийнятних інституційних умов функціонування суспільної системи у цілому та економіки зокрема.

За таких умов практично відсутнє ціннісно-нормативне підґрунтя налагодження взаємодії органів влади з підприємницьким сектором та громадськістю в питаннях вироблення та реалізації цілей структурної політики. Низька оцінка суспільними інституціями надійності взаємин із владою є свідченням того, що вони не вбачають реалізацію своїх ділових інтересів у контексті налагодження публічно-приватної співпраці, не мають очікувань щодо участі в реалізації масштабних проєктів на засадах державно-приватного партнерства і відносять її до зони підвищеного ризику.

Так, за інформацією Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, станом на початок 2020 р. в Україні на засадах державно-приватного партнерства було укладено лише 187 договорів, з яких реалізується тільки 52 (34 – договори концесії, 16 – договорів про спільну діяльність, 2 – інші договори), 135 договорів не реалізується (4 договори – закінчено термін дії, 18 договорів розірвано, 113 договорів не виконуються) [18]. За таких умов необхідні економічні процеси, які б мали стратегічну орієнтацію на інноваційно-технологічний структурний прорив, залишаються непідкріпленими в інституційному й ресурсному плані. Криза довіри поглиблює економічні ризики і підсилює політичну, економічну, соціальну кризу.

Усунення глибоких структурних диспропорцій економіки України вимагає цілеорієнтованих ефективних механізмів інноваційно-технологічного структурування, вироблення і реалізація яких потребують залучення значних обсягів різного роду ресурсів та потенціалу економічних аген-

Таблиця 1

Показники ефективності державного управління в Україні

Індикатори	Роки	Оцінка управління від -2,5 до +2,5	Процентиль від 0 до 100
1. Урахування думки населення і підзвітність державних органів	2009	0,06	50,24
	2014	-0,14	43,35
	2019	0,06	48,28
2. Політична стабільність і відсутність насильства	2009	-0,31	34,12
	2014	-2,02	5,71
	2019	-1,52	8,57
3. Ефективність роботи уряду	2009	-0,83	21,53
	2014	-0,41	39,90
	2019	-0,30	39,90
4. Якість законодавства	2009	-0,57	32,06
	2014	-0,63	29,33
	2019	-0,26	42,31
5. Верховенство закону	2009	-0,76	27,01
	2014	-0,79	23,08
	2019	-0,70	25,48
6. Боротьба з корупцією	2009	-1,04	15,79
	2014	-0,99	14,90
	2019	-0,71	26,44

Джерело: сформовано на основі [17]

тів – суб'єктів інноваційної діяльності на основі довірливих партнерських відносин. У цьому зв'язку довіра між суб'єктами підприємницької діяльності виступає основою їхніх прагнень і можливостей підвищувати свій інноваційно-технологічний рівень, забезпечуючи власними діями глибинну структурну перебудову економіки.

Утвердження довіри між суб'єктами економічних відносин та її роль у формуванні трендів технологічної структурної модернізації економіки з урахуванням умов загального інституційного середовища дають змогу певною мірою простежити процеси створення мережових структур, зокрема інноваційних кластерів, які базуються на ефективній взаємодії між учасниками інноваційної діяльності і сприяють формуванню інноваційних ядер – точок зростання, здатних притягувати інвестиції. У цьому зв'язку заслуговує на увагу показник розвитку кластерів, який визначається на основі опитування під час розрахунку Глобального інноваційного індексу (Global Innovation Index).

Так, якщо у 2017 р. Україна в Глобальному інноваційному індексі посіла 50-е місце, то за таким його формуючим показником, як розвиток кластерів, – 114-е [19]. Зайнявши у 2020 р. 45-ту позицію у цьому індексі, за показником розвитку кластерів утворень Україна займає 91-е місце [20].

Така ситуація є свідченням відсутності достатнього рівня довіри, який би надавав упевненості економічним агентам об'єднувати і вкладати свої ресурси у досягнення довгострокових, ризикових цілей інноваційного розвитку, підсилював прагнення до налагодження взаємодії, вибудовування мережових структур інституціями різних секторів і сфер, виходячи зі специфічних індивідуальних та колективних інтересів.

Вплив довіри як основного складника соціального капіталу на формування мережових структур кластерного типу набуває особливої значимості в аспекті інституціоналізації структурування економіки, оскільки кластери можуть розглядатися як певний тип структурних елементів економіки і за динамічного розвитку окреслювати вектори трендів структурних перетворень.

Умовою структурної модернізації економіки є стратегічна орієнтація розвитку підприємницьких інституцій, підґрунтя якої становлять стабільні, довірливі відносини та ефективна взаємодія з партнерами, клієнтами, конкурентами, органами влади, громадськими організаціями. Створення таких передумов є вкрай важливим і дуже складним завданням.

Соціальний капітал не є мобільним чинником, його формування і розвиток є результатом значних зусиль усього суспільства із залученням значних обсягів ресурсів упродовж тривалого часу. Для включення соціального капіталу в процеси формування інституційного базису реалізації стратегічних пріоритетів структурної модернізації національної економіки питання його розвитку має стати однією із цілей структурної політики і розв'язуватися системно на засадах формування людиноцентричної моделі розвитку.

Основа нової якості соціального капіталу закладає людський капітал, який би достатньою мірою інтегрував знання, вміння, здатності, цінності для

формування відповідальної, освіченої особистості, відтворення потенціалу людини відповідно до вимог сучасного постіндустріального суспільства і на цьому підґрунті сприяв виробленню ефективних механізмів досягнення економічних цілей. А це, своєю чергою, актуалізує необхідність пріоритетного розвитку освіти й культури, соціальної сфери загалом у контексті реалізації цілей структурної модернізації економіки.

Основним суб'єктом вироблення структурної політики на засадах сталості виступає держава, перед якою постають виклики формування ефективної структури національної економіки, спроможної забезпечити економічний базис гармонійного динамічного суспільного поступу. При цьому важливим є утвердження ціннісно-інституціональних основ досягнення суспільно-політичних цілей як підґрунтя вироблення механізмів залучення та розвитку потенціалу соціального капіталу в контексті реалізації стратегічних і тактичних цілей структурного вдосконалення економіки.

В умовах посилення соціальної й економічної напруги в суспільстві, зумовленої епідемією COVID-19, з особливою гострою актуалізується завдання зменшення невизначеності, запровадження чітких, прозорих, належним чином обґрунтованих, зрозумілих механізмів підтримки найбільш постраждалих секторів економіки, заручившись довірою громадськості та підприємницьких інституцій, і цим самим спрямувати вектор структурних перетворень у бажаному напрямі.

Висновки і пропозиції. Значимість і складність процесів структурної модернізації економіки в умовах поглиблення системної кризи зумовлюють необхідність формування сприятливого інституціонального середовища цілеспрямованих структурних перетворень із використанням значних можливостей інституту соціального капіталу. Активізація соціального капіталу в напрямі вирішення структурних проблем національної економіки потребує зосередження зусиль органів влади всіх рівнів на виробленні дієвих управлінських механізмів, спрямованих на: чітке визначення стратегічних цілей структурного удосконалення економіки і тактики їх досягнення; створення сприятливого середовища взаємодії владних інституцій і суб'єктів підприємницького сектору та підвищення на цій основі ділової активності й стратегічної спрямованості розвитку бізнесу; інтеграцію зусиль та запровадження нових форм співробітництва між економічними агентами та органами влади з використанням ефективних процедур розподілу ризиків та відповідальності в процесі реалізації цілей структурної модернізації; створення організаційно-комунікаційних умов для розширення можливостей прояву ініціативи всіма зацікавленими сторонами під час вироблення і реалізації структурної політики на засадах мережового підходу; окреслення інституціональних основ запровадження консенсусної культури в процесі визначення цілей структурних перетворень та способів їх досягнення на різних управлінських рівнях; забезпечення соціальної спрямованості структурування економіки, пріоритетного розвитку видів діяльності соціальної сфери.

Список використаних джерел:

1. Васіна А.Ю. Структурне реформування національної економіки: методологічні й інституційні аспекти : монографія. Тернопіль : Екон. думка ТНЕУ, 2017. 392 с.
2. Норт Д. Понимание процесса экономических изменений / пер. с англ. К. Мартынова, Н. Эдельмана. Москва : Высшая школа экономики, 2010. 256 с.

3. Буркінський Б.В., Горячук В.Ф. Соціальний капітал: сутність, джерела й структура, оцінка. *Економіка України*. 2013. № 1. С. 67.
4. Манцуров І.Г. Інклюзивний розвиток як основа протидії глобальним викликам сьогодення. *Економіка України*. 2018. № 10. С. 71–87.
5. Coleman, J.S. Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*. 1988. № 94. P. 95–120.
6. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / пер. с англ. Москва : АСТ ; Ермак. С. 52.
7. Paldam, Martin. Social Capital: One or Many? *Definition and Measurement. Journal of Economic Surveys*. 2000. Vol. 14. Issue 5. P. 629–654.
8. Turner J. The Formation of Social Capital. *Social Capital: A Multifaceted Perspective*. Washington, 2000. P. 71.
9. Portes, Alejandro. Economic Sociology and the Sociology of Immigration: A Conceptual Overview. *The Economic Sociology of Immigration: Essays on Networks, Ethnicity, and Entrepreneurship*. Ed. by Alejandro Portes. New York : Russell Sage Foundation, 1995. P. 12–13.
10. Бурдые П. Формы капитала. *Экономическая социология*. 2002. Т. 3. № 5. С. 60–75.
11. Чухно А.А., Юхименко П.І., Леоненко П.М. Сучасні економічні теорії : підручник / за ред. А.А. Чухна. Київ : Знання, 2007. 878 с.
12. Пилипенко Ю.І., Алексєєнко Д.Д. Соціальний капітал як чинник економічного розвитку суспільства. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2018. № 1(65). С. 27.
13. Кочума І.Ю. Соціальний капітал як чинник підвищення ефективності використання економічного потенціалу. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2014. Вип. 40. С. 149.
14. Єлісеєва Л.В. Міжнародна практика оцінки соціального капіталу. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 33. С. 7–11.
15. Початок нового політичного року: довіра до соціальних інститутів (липень 2020 р.) URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/pochatok-novogo-politychnogo-roku-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-lypen-20> (дата звернення: 21.10.2020).
16. Оцінка громадянами ситуації в країні та діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків (соціологія). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-riven-doviry-do-vykonavchykh-ta-prav> (дата звернення: 21.10.2020).
17. Worldwide Governance Indicators. URL: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Reports> (дата звернення: 23.10.2020).
18. Стан здійснення ДПП в Україні. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9fc90c5e-2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=StanZdiisnenniaDppVUkraini> (дата звернення: 23.10.2020).
19. Global Innovation Index 2017. URL: <https://www.wipo.int/publications/ru/details.jsp?id=4193&plang=EN> (дата звернення: 23.10.2020).
20. Global Innovation Index 2020. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf (дата звернення: 23.10.2020).

References:

1. Vasina, A.Yu. (2017). *Strukturne reformuvannya natsionalnoi ekonomiky: Metodologichni y instytutsiini aspekty: Monohr.* [Structural reform of the national economy: Methodological and institutional aspects: Monograph]. Ekonomichna dumka TNEU.
2. North, D. (2010). *Ponimaniye protsessa ekonomicheskikh izmeneniy* [Understanding the process of economic change] (K. Martynov & N. Edelman, Trans.). Publishing House of Higher School of Economics. (Original work published 2005).
3. Burkinskyi, B.V., & Horiachuk, V.F. (2013). Sotsialnyi kapital: Sutnist, dzherela y struktura, otsinka [Social capital: Essence, sources and structure, evaluation]. *Economy of Ukraine*, 1, 67–81.
4. Mantsurov, I.H. (2018). Inkluzivnyi rozvytok yak osnova protydyi hlobalnym vyklykam sohodennia [Inclusive development as a basis for counteracting today's global challenges]. *Economy of Ukraine*, 10, 71–87.
5. Coleman, J.S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95–120.
6. Fukuyama, F. (2004). *Doveriye: Sotsial'nyye dobrodeteli i put' k protsvetaniyu* [Trust: The social virtues and the creation of prosperity] (D. Pavlova, V. Kirushchenko & M. Kolopotin, Trans). Izdatel'stvo AST. (Original work published 1995).
7. Paldam, M. (2000). Social capital: One or many? Definition and measurement. *Journal of Economic Surveys*, 14(5), 629–654.
8. Turner, J. (2000). The formation of social capital. In P. Dasgupta & I. Serageldin (Eds.). *Social capital: A multifaceted perspective*, pp. 94–147. The World Bank.
9. Portes, A. (1995). Economic sociology and the sociology of immigration: A conceptual overview. In A. Portes (Ed.). *The economic sociology of immigration: Essays on networks, ethnicity, and entrepreneurship*, pp. 1–43. Russell Sage Foundation.
10. Bourdieu, P. (2002). Formy kapitala [Forms of Capital]. *Journal of Economic Sociology*, 3(5), 60–74.
11. Chukhno, A.A., Yukhymenko, P.I., & Leonenko, P.M. (2007). *Suchasni ekonomichni teorii: Pidruchnyk* [Modern economic theories: Textbook]. A.A. Chukhno (Ed.). Znannia.
12. Pylypenko, Yu.I., & Alekseenko, D.D. (2018). Sotsialnyi kapital yak chynnyk ekonomichnoho rozvytku suspilstva [Social capital as a factor of economic development of society]. *Socio-Economic Research Bulletin*, 1(65), 24–34. [https://doi.org/10.33987/vsed.1\(65\).2018.16-23](https://doi.org/10.33987/vsed.1(65).2018.16-23)
13. Kochuma, I.Yu. (2014). Sotsialnyi kapital yak chynnyk pidvyshchennia efektyvnosti vykorystannia ekonomichnoho potentsialu [Social capital as a factor in improving the efficiency of economic potential]. *Problems and prospects of the banking system of Ukraine*, 40, 146–154.
14. Yeliseieva, L.V. (2018). Mizhnarodna praktyka otsinky sotsialnoho kapitalu [International practices of assessment of social capital]. *Black sea economic studies*, 33, 7–11.
15. *Pochatok novoho politychnoho roku: dovira do sotsialnykh instytutiv (lypen 2020 r.)*. Available at: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/pochatok-novogo-politychnogo-roku-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-lypen-20> (accessed 21 October 2020).
16. *Otsinka hromadianamy situatsii v kraini ta diialnosti vlady, riven doviry do sotsialnykh instytutiv ta politykiv (sotsiologia)*. Available at: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-institutiv-ta-politykiv> (accessed 21 October 2020).
17. Kaufmann, D., & Kraay, A. (n.d.). *Worldwide Governance Indicators* [Data set]. World Bank. Retrieved from: <https://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Reports> (accessed 23 October 2020).
18. Department of Investment and Innovation (2020, January 22). *Stan zdiisnennia DPP v Ukraini* [Status of PPP implementation in Ukraine]. Ministry for Development of Economy, Trade and Agriculture of Ukraine. Retrieved from: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9fc90c5e-2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=StanZdiisnenniaDppVUkraini> (accessed 23 October 2020).
19. Global Innovation Index – 2017. globalinnovationindex.org. Available at: <https://www.wipo.int/publications/ru/details.jsp?id=4193&plang=EN> (accessed 23 October 2020).
20. Global Innovation Index – 2020. globalinnovationindex.org. Available at: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf (accessed 23 October 2020).

Васина А. Ю.

Западноукраїнський національний університет

СОЦИАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ В ОБЕСПЕЧЕНИИ СТРУКТУРНОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Резюме

Определена роль социального капитала в формировании институциональных условий структурной модернизации национальной экономики. Выделены причины, обуславливающие необходимость акцентирования внимания на развитии социального капитала как движущей силы структурной модернизации национальной экономики. Обоснованы теоретические основы влияния социального капитала на формирование институциональной среды структурирования экономики, оценки проявления его составляющих в контексте анализа тенденций структурных преобразований. Идентифицированы задачи, которые могут быть эффективно решены при условии развития социального капитала в рамках институционального обеспечения совершенствования структуры национальной экономики. Определены составляющие социального капитала, которые целесообразно учитывать при оценке его влияния на структурирование экономики, и осуществлен анализ их проявления. Приведены предложения по активизации социального капитала в направлении решения структурных проблем национальной экономики.

Ключевые слова: социальный капитал, структурная модернизация, национальная экономика, взаимодействие, институт доверия.

Vasina Alla

West Ukrainian National University

SOCIAL CAPITAL IN PROVIDING STRUCTURAL MODERNIZATION OF THE NATIONAL ECONOMY

Summary

The role of social capital in creating institutional conditions for structural modernization of the national economy is defined. The paper determines the reasons substantiating the necessity to focus attention on the development of social capital as a driving force of structural modernization of the national economy. It is stressed that the essence of social capital lies in the creation of the conditions necessary for establishing links between the elements of the social system and development of the institutional environment for consolidating efforts towards achieving common goals and mutual interests, which is crucial for outlining the priorities and mechanisms of structural economic renewal. The main approaches to revealing the essence of social capital are presented. The theoretical foundation of the social capital's influence on the structural renewal of the economy in light of the provisions of evolutionary economic and institutional theories is reviewed. The author substantiates the theoretical basis of the influence exerted by social capital on the creation of the institutional environment for structural division of the economy, manifestation of the components of which are assessed through the analysis of trends in structural transformations. The objectives that can be effectively achieved under the condition of social capital development within the framework of institutional support for improving the structure of the national economy are identified. It is advised to consider trust and interaction between economic entities within the framework of partner networks, as both are interdependent components of social capital, when studying its influence on the structural proportions of the economy. Emphasis is placed on the crucial importance trust in state institutions plays in ensuring a breakthrough in social development and subordination of the structural transformations of the economy to this process. The conditions necessary to foster confidence in the state, and accordingly its ability to develop social capital, attract resources and consolidate efforts of economic agents to reform the structure of the national economy are analysed. It is determined that the establishment of trust between the economic entities and its role in shaping the trends of technological structural modernization of the economy allow to some extent to trace the processes of creating network structures, in particular innovation clusters. The author offers suggestions on activating social capital towards solving structural problems of the national economy.

Keywords: social capital, structural modernization, national economy, interaction, institution of trust.